

Mehmet Erkan TURAN

Araştırma Görevlisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, erkanturan234@gmail.com, Van-Türkiye

ORCID: 0000-0001-7188-6265

Fahrettin GEÇEN

Doçent Doktor, İnönü Üniversitesi, fahrettin.gecen@inonu.edu.tr, Malatya-Türkiye

ORCID: 0000-0002-0787-7505

KÜLTÜREL ETKİLEŞİMİN SANATÇI YAPITLARINA ETKİLEŞİM ÖRNEKLERİ VE HENRI MATİSSE ÖRNEKLEMİ

Özet

Kültürel etkileşim, sanatçıyı etkileyen ve sanatsal yöntemine yansıyan bir unsurdur. Tarihteki ve günümüz sanatçıların farklı sanatçıların eserlerinden veya farklı kültürlerin estetik değerlerinden esinlenerek eserler ürettiği bilinmektedir. Sanat tarihinin en ünlü isimlerinden ve Batı sanatçılarından olan Pablo Picasso, Henri Matisse, Paul Gauguin, Paul Klee gibi isimlerin kültürel etkileşim yoluyla eserlerinde yeni yöntemler denediği bilinmektedir. Bu sanatçılar arasında Henri Matisse'in konu bağlamında bakıldığında kendine has özel bir yeri olduğu düşünüldüğünden bu sanatçı ve eserleri ayrı bir tema olarak ele alınmıştır. Matisse'in hayatı boyunca üretmiş olduğu neredeyse tüm eserlerde kültürel etkileşimin izlerini görmek mümkündür. Bu anlamda Matisse ve eserleri örnekleme, sanatçı ve kültürel ilişkisinin irdelenmesi açısından bu araştırma makalesinin önemli bir kaynağı olmuştur.

Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı bu makale oluşturulurken tez, makale, kitap araştırmaları yanında internet ortamından veri taramaları da yapılmıştır. Araştırmanın amacı, sanatçıların eserlerini oluştururken yaratıcı dehalarının kültürleriyle etkileşiminin etkisini ortaya çıkarmaktır. Araştırmanın önemi ise Henri Matisse örneğinden yola çıkarak sanatçıların eserlerini meydana getirirken çeşitli beslenme kaynaklardan biri olan kültürün etkisinin kavranmasını sağlamaktır. Makale iki farklı bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde kültürel etkileşim örneklerinin görüldüğü farklı sanatçı eserleri açıklanmaya çalışılmıştır. Örnek olarak verilen eserler seçilirken özellikle konu bağlamında tipik örnekler sunan eserler tercih edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise Henri Matisse ve eserlerindeki kültürel etkileşim örnekleri açıklanmaya çalışılmıştır. Yine Matisse'in örnek olarak verilen eserleri seçilirken konuyu kapsayan tipik örneklerle sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırma neticesinden varılmış olan sonuç ve yargılara değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, Etkileşim, Henri Matisse, Sanatçı, Yapıt, Doğu.

EXAMPLES OF INTERACTION OF CULTURAL INTERACTION WITH THE WORKS OF ARTISTS AND THE EXAMPLE OF HENRI MATISSE

Abstract

Cultural interaction is an element that influences the artist and is reflected in his artistic method. It is known that artists in history and today produce works inspired by the works of different artists or the aesthetic values of different cultures. It is known that names such as Pablo Picasso, Henri Matisse, Paul Gauguin, Paul Klee, one of the most famous names in the history of art and Western artists, have tried new methods in their works through cultural interaction. Since Henri Matisse is considered to have a special place of his own among these artists when viewed in the context of the subject Decisively, this artist and his works have been treated as a separate theme. It is possible to see traces of cultural interaction in almost all the works that Matisse produced during his lifetime. In this sense, the sample of Matisse and his works has been an important source of this research article in terms of examining the artist and cultural relationship.

While creating this article, in which qualitative research method is used, thesis, article, book researches were carried out as well as data scans from the internet environment. The aim of the research is to reveal the effect of the interaction of creative genius with the culture of artists while creating their works. The importance of the research is to provide an understanding of the influence of culture, which is one of the various sources of nutrition, while creating the works of artists based on the example of Henri Matisse. The article consists of two different sections: In the first section, different artist works where examples of cultural interaction are seen are tried to be explained. While selecting the works given as examples, it has been tried to prefer works that offer typical examples, especially in the context of the subject. In the second section, examples of cultural interaction in Henri Matisse and his works are tried to be explained. Again, when selecting Matisse's works as examples, it was tried to limit them to typical examples covering the subject. In the conclusion section, the conclusions and judgments reached as a result of the research are mentioned.

Keywords: Culture, Interaction, Henri Matisse, Artist, Artwork, East.

1. Giriş

Sanatın gelişim, değişim ve ilerleme sağlamasındaki en önemli etkenlerden biri de etkileşimdir. Bu etkileşim gerek sanatçıların birbirlerinin yönteminden etkilenmesi gerek farklı kültürlerin sanat ve estetik anlayışından etkilenmesi yoluyla oluşabilmektedir. Ayrıca belli bir dönemin sanatçılarının birbirinin tarzından etkilenebileceği gibi kendisinden yüzyıllar önce yaşamış olan sanatçıların veya toplumların sanat anlayışından etkilendiği örnekler olabilmektedir. Bununla birlikte farklı disiplinlerde uygulamalar ortaya koyan sanatçılar arasında bir etkilenmenin olduğu örnekler de bulunmaktadır. Bu tür etkileşimler hem sanatçının kendi yöntemlerindeki tıkanmaların önüne geçmekte hem de sanat alanına yeni ve özgün pratiklerin eklenmesini sağlamaktadır. Sanat yapıtı bilimsel bir yapıttan çok daha fazla insanla ilgilidir, “insan içi”nin estetik yolla dile getirilmesidir (Parsıl, 2012, s. 34).

Sanat tarihinde tüm bu durumlara ilişkin çeşitli tipik örnekler bulunmaktadır. Örneğin Pablo Picasso ve Georges Braque'nın kime ait olduğu zar-zor anlaşılacak kadar benzeyen eserler ürettiği bilinmektedir. Farklı disiplinlerdeki sanatçılar arasındaki etkilenmeye örnek vermek gerekirse; Giacomo Balla ve Marcel Duchamp gibi sanatçıların Fütürist etkideki yaptığı resimlerde ünlü fotoğrafçılar olan Eadweard Muybridge ve Etienne Jules Marey'in fotoğraf alanındaki çalışmalarından etkilendiği bilinmektedir (Yılmaz, 2013: 52). Pablo Picasso, Paul Gauguin, Paul Klee gibi birçok sanatçının da Afrika kültüründen veya Doğu ve İslam kültüründen esinlenerek eserler ürettiği de bilinmektedir (Geçen ve Çelikbağ, 2019).

2. Sanat Tarihinden Bazı Kültürel Etkileşim Örnekleri

“Tarihin başlangıç dönemlerinden buyana insanoğlunu diğer canlılardan farklı kılan en önemli özelliklerden biri karşılıklı iletişim kurma yetisi olmuştur. İletişim kişilerin birbirlerini anlaması için bir ihtiyaç sonucu oluşan bir

gerekliliktir. İnsanlar günümüze kadar geliştirilmiş olan farklı iletişim türlerini kullanarak birbirlerini anlayabilmekte ve bilgi aktarımında bulunabilmektedirler” (Yazar ve Geçen, 2018: 556). İletişim araçlarından önemli bir araçta sanattır, yani şu şekilde ifade edecek olursak “aynalama” ya da “empati” kurup kendisini karşısındakinin yerine koyarak, onun ne gibi düşüncelere ve duygulara sahip olduğunu hissetmesi ve onu anlamaya çalışmasıdır, başka bir kişi ile duygu ortaklığı, insanı doğru algılamaktır (Parsıl, 2012, s. 34). Sanatta etkileşim ve etkilenme sanat tarihine yön veren, sanatın evriminde rol oynayan önemli hususlardandır. Modernizm sanatın farklı boyutlarını yakalama çabasıdır. Modernizm çağdaş anlayışlarla bilinen tekniklerden beslenen bir metottur (Eren, 2021, s. 377). İşte bundan da yola çıkarak sanatçılar bilinen kültürel değerleri de kullanarak yeni sanatsal formlar oluşturma çabasına girmişlerdir. Özellikle modern dönem sanat anlayışının gelişmesindeki en önemli hususlardan biri; Avrupa kökenli sanatçıların Avrupa dışındaki kültürlere ilgi duyması ve bu kültürlerle etkileşim içinde olmasıdır. Hatta modern sanat anlayışının Avrupa dışında kalan, öteki olarak nitelendirilen kültürlere yönelen avangart sanatçılar aracılığıyla yükseldiği söylenebilir (Arıcı, 2015, s. VI).

Modern sanat dönemi sanatçıların önemli özelliklerinden biri de ilkelliğe, ilkel olana ve ilkel dürtülere bir yöneliş içinde olmasıdır. Bu yönelişin en önemli gerekçelerinden biri de 20. yy.ın başlarında Avrupa'nın savaş hazırlığı içinde olmasıdır. Akılcılığı, bilimi ve teknolojiyi temel alarak oluşan modernleşme; aslında dünyayı cennete değil cehenneme çevirmektedir. Gelecekle ilgili umutsuzluk ve karamsarlık içerisinde olan o dönemin sanatçıları, modernleşmenin ilkelerine duyduğu tepki ile ilkelliğe yönelmiştir. Dolayısıyla o dönemin sanatçıları “modernleşmenin karşısında duran modern sanatçılar” olarak da nitelendirilebilir (Yılmaz, 2013, s. 41-42). O halde sanatın modern etkileri oluşurken ilkelğin, saflığın kimi zaman basitliğin modern resim formlarını oluşturmada önemli etkisi vardır diyebiliriz.

İlkel olanın sanatta ilk kez kullanımı ise Paul Gauguin'in yapmış olduğu resimlerde görülmektedir (Resim 1'de olduğu gibi) ve bu yaklaşım sanat dünyasında “primitivizm” olarak anılmaktadır. Primitif yaklaşımla birlikte sanat dünyasında yeni bir çağ atlanmıştır (Dağlı, 2022, s. 636). Buradan da anlaşılacağı üzere başka kültürlerle olan etkileşim sanat anlayışında önemli etkiye sahip olabilmektedir.

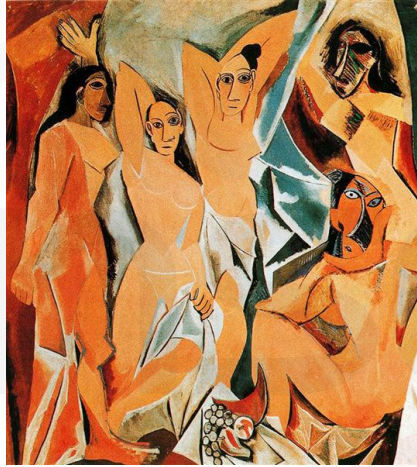
Görsel 1. Paul Gauguin, “Tanrıların Günü”, TÜYB, 1894, Chicago Sanat Enstitüsü, Chicago, ABD

İlkel kültürü eserlerinde yansıtmayı benimseyen ilk sanat akımlarından biri de yaklaşık olarak 1905 yıllarında ortaya çıkan ve modern sanatın ilk sanat akımlarından olan Fovizm akımıdır. Fovist olarak nitelendirilen bu akımın ressamları, “modernleşmenin birçok ilkesine karşı tavrı”nı ifade etmek için kullanılan “Primitivizm” ile yakından ilgili olmuşlardır. Bu karşı duruş, Batı kökenli sanatçıların ilkel toplumların kültürlerine karşı duyduğu ilgiden ve etkileşimden kaynaklanmaktadır (Antmen, 2017, s. 35).

İlkel konulara ilgi duyan en önemli fovist sanatçılardan biri Maurice de Vlaminck'dir. Bu sanatçının 1906 yılında gezmiş olduğu ve Fransa'nın ilk antropoloji müzesi olarak kabul edilen Musee d'Etnographie du Trocadero'yu

(Bugünkü adıyla Musee de L'Homme) gezdiği ve burada başta Afrika olmak üzere çeşitli ülkelerin ilkel ürünlerine hayran olduğu bilinmektedir. Hatta kısa bir süre içinde iki figür ve bir de maske edindiği bilinmektedir (Lynton, 1982, s. 29'dan aktaran Tomsuk, 2019, s. 750). Sanatçının ilkel heykel ve maskelere duyduğu hayranlığının sanat eserlerine de yansması kaçınılmaz bir durumdur.

Sanatında ilkel unsurlara yer veren ve bu anlamda en ünlü örnekleri ortaya koyan sanatçılardan biri de Pablo Picasso'dur. Picasso primitivizmi modernizmi oluşturan en önemli unsurlardan biri olarak görmüştür (Lynton, 2009, s. 61). Picasso, hayranlık duyduğu Afrika heykel ve maskelerini sanatında kullanarak yeni biçimler ve yöntemler denemiştir. Pablo Picasso yapmış olduğu resimlerde geometriksel ifade, eş zamanlı gösterim, iki boyutlu yüzey üzerinde üç boyutlu ifade biçimi, çocuksu çizgisel form ifadeleri hem ilkel hem de modern etkiler taşımaktadır (Geçen ve Çelikbağ, 2019, s. 363).

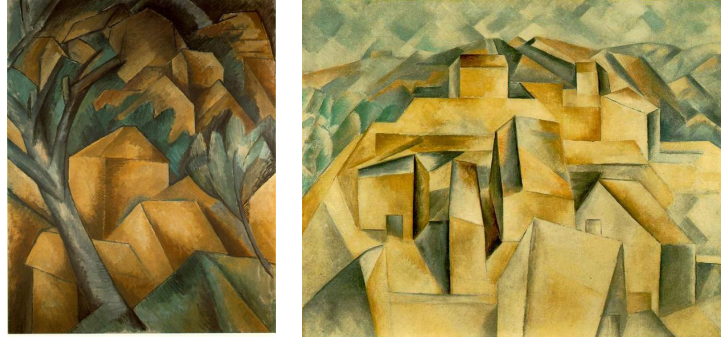
Görsel 2. Pablo Picasso, “Avignonlu Kızlar”, TÜYB, 244x234 cm, 1907, Modern Sanat Müzesi, New York, ABD

Picasso'nun primitif öğelerle ilişkilendirilebilecek en önemli eseri “Avignonlu Kızlar” adlı eseridir (Görsel 2). Esere bakıldığında özellikle kompozisyonun sağ alt tarafında oturarak betimlenmiş olan figürün Afrika maskelerine benzediği bariz bir şekilde görülmektedir (Bkz Görsel 3). Üstelik bu benzerlik Picasso'nun daha birçok eserinde de görülebilmektedir. Bu durum kültürel etkileşimin bir ilhama dönüşmesi ve sanatçının sanat pratiğine yansması noktasında oldukça önemli örneklerden biridir.

Görsel 3. “Avignonlu Kızlar” Adlı Eserden Detay (Soldaki) ve Afrika Maskesi (Sağdaki)

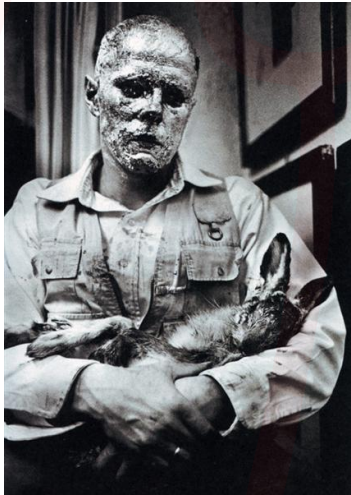
Picasso'nun yakın arkadaşı olan ve birlikte Kübizmin ilkelerini geliştirdiği Georges Braque ile olan benzerliği de sanatta etkileşimin bir başka örneğidir. Bu iki sanatçının çalışmaları birinden ayırt etmesi zor derecede benzerdir. Bu benzerlik hem ele aldıkları konularda hem tuval remini oluşturma sürecindeki tavırlarında hem de resimdeki biçimsel yaklaşımlarında görülebilmektedir (Bkz: Görsel 4,5).

Görsel 4 (Soldaki). Georges Braque, “Estatue’ta Evler”, TÜYB, 73x60 cm, 1908, Bern Sanat Müzesi, Bern, İsviçre

Görsel 5 (Sağdaki). Pablo Picasso, “Tepedeki Evler”, TÜYB, 81x65 cm

Kültürel etkileşim sonucunda bu etkiyi sanatsal pratiklerine yansıtan sanatçılardan biri olarak Joseph Beuys da örnek verilebilir. 1921 yılında Almanya’nın Krefeld şehrinde dünyaya gelen Beuys henüz 5 yaşındayken intihara kalkışacak kadar çalkantılı bir hayat geçirmiştir. Kimya deneylerine ve doğaya karşı oldukça meraklı ve girişken bir çocukluk geçirmiştir. İlerleyen yıllarda Nazi partisine üye olmuş hatta gönüllü pilot olarak 2. Dünya Savaşı’na da katılmıştır. Savaş sırasında Kırım bölgesinde uçağı düşürülmüş ve feci şekilde yaralanmıştır. Donarak ölmek üzereyken Kırım’lı Tatarlar onu bulmuş ve vücuduna iç yağı sürerek ve keçeyle sararak ölümden kurtarmıştır. 1945 yılına kadar savaş tutsağı olan Beuys, özgür kalıp Almanya’ya döndüğünde sanatla ilgilenmiştir. Beuys’un sanatında kullandığı yöntem Şaman kültürünün etkisindedir. Nitekim savaş esnasında kendisini kurtaran Tatarlar Şamanistlerdir ve Beuys bir süre bu kültürle yüzleşmiştir. Buys’un sanatsal pratiklerine baktığımızda Şamanlar için kutsal olan tavşan, geyik, sincap ve kurt gibi hayvanlara bir şekilde yer verdiği görülmektedir. Ayrıca kendisini ölümden kurtarmak için kullanılan keçe ve iç yağı gibi malzemeleri de kullandığı görülmektedir (Yılmaz, 2013, s. 342-345).

Görsel 6 (Soldaki). Joseph Beuys, “Ölü Bir Tavşana Resimler Nasıl Anlatılır?”, 1965

Görsel 7 (Sağdaki). Joseph Beuys, “Yağ Sandalyesi” 94.5x41.6 cm, 1964

Beuys’un en ünlü performanslarından olan “Ölü Bir Tavşana Resimler Nasıl Anlatılır?” adlı performansında (Görsel 6) kucağında ölü bir tavşan olduğu görülmektedir. Beuys performans boyunca galerideki eserleri kucağındaki ölü tavşanı anlatmıştır. Beuys’un bu performansta kullanmak için tavşanı seçmesinin sebebi, şaman kültüründe tavşanın kutsal olarak kabul edilmesidir. Bunun dışında yine en önemli performanslarından olan “Ben Amerika’yı Seviyorum, Amerika Da Beni” adlı çalışmasında keçe ve kurt kullanmasında da yine şaman kültürünün etkisinden bahsedilebilir. Bir başka örnek de sanatçının yağ kullanarak ürettiği eserlerdir (Örneğin Görsel 7). Sanatçısının yapıtlarında bu

hayvanları ve objeleri kullanmasında savaş sırasında etkileşime girdiği Şaman kültürünün etkisi olduğu anlaşılabilmektedir.

Batılı sanatçıların modernizm ile birlikte yalnızca ilkel olan kültürlere değil uzak doğu ve mısır gibi ülkelerin kültürlerine; Budizm ve İslamiyet gibi dinlere de yöneldiği bilinmektedir (Kozlu ve Korkmaz, 2018, s. 167). Özellikle Doğu kültürüne karşı bir yakınlık ve kültürel etkileşimden söz edilebilir. Hatta Gombrich'e göre "Modern sanat büyük ölçüde doğu sanatına bir yöneliştir ve Modern Avrupa sanatı doğu sanatının bir aynasıdır" (1980, s. 31'den aktaran Arıcı, 2015, s. 89).

19. yy sanatında doğuya olan ilgi o kadar yoğundur ki doğu kültürü üzerine yoğunlaşmış sanatçı ve eserleri ifade eden "oryantalizm" kavramı oluşmuştur. Bu tarzda resim yapan ressamlar ise "oryantalistler" olarak nitelendirilmiştir. Oryantalist ressamlar, eserlerinde özellikle halı, kilim gibi eşyalar başta olmak üzere Doğu'ya ait çeşitli kültürel eşyaları betimlemiştir. En ünlü batılı oryantalist ressamlar arasında ilk sırada Eugene Delacroix olmak üzere Jean Auguste Dominique Ingres, Alexandre-Gabriel Decamps ve Jean-Léon Gérôme gibi isimler bulunmaktadır (URL-1).

Görsel 8. Eugene Delacroix, "Cezayirli Kadınlar", TüYB, 180x229 cm, 1834, Paris Louvre Müzesi

Delacroix'nın oryantalist tarzda yapmış olduğu en önemli eserlerinden biri "Cezayirli Kadınlar" olarak bilinen eserdir (Görsel 8). Esere bakıldığında ele alınan figürlerin bulunduğu ortam, ortamdaki nesnelere ve figürlerin kıyafetlerinin doğu kültürüne ait öğeler olduğu görülmektedir.

Görsel 9. Jean Auguste Dominique Ingres, "Türk Hamamı", TüYB, 108x110 cm, 1862, Louvre Müzesi, Paris

Oryantalist bir eser olarak gösterilebilecek en önemli örneklerden biri de Ingres'in "Türk Hamamı" adlı eseridir (Görsel 9). Resme bakıldığında ve adından da anlaşılacağı üzere Doğuya ait hamam kültüründen etkilendiği ve bu konuyu ele aldığı görülmektedir.

Avrupalı sanatçıların Doğu kültürü ile etkileşime girerek ilham almasında 1900'lü yılların başlarında batıda açılan doğu ve İslam sanatları sergilerinin rolü de oldukça büyüktür. Bu sergiler Avrupalı sanatçıları, kendi kültürünün dışındaki kültürleri de tanınması gerektiği noktasında harekete geçirmiştir (Kılıç, 2010, s. 49).

Modern sanatın temsilci sanatçılarından Gauguin, Matisse, Picasso, Klee gibi sanatçıların doğu kültüründen etkilenerek resim yaptıkları bilinmektedir. Özellikle Gauguin'in doğduğu ülke olan Fransa'dan ayrılıp Tahiti adalarına yerleştiği ve buradaki yerlilerin yaşam biçimini inceleyerek sanatına konu edindiği bilinmektedir (Kılıç, 2013, s. 54).

Modern sanatçılar doğunun yalnızca kıyafetlerinden, halı ve kilimlerinden, kültürel eşyalarından değil minyatür, hat gibi sanatından da etkilenmişlerdir. Özellikle Fovistler minyatür sanatının renk anlayışını benimseyerek resimler yapmışlardır. Ayrıca Joan Miro, Wassily Kandinsky, Paul Klee gibi sanatçıların da hat sanatından ve İslam kaligrafisi etkisinde eserler ürettiği bilinmektedir. Pablo Picasso'nun ise bir hat ustasının eserine baktığında "Benim varmak istediğim son noktayı, İslam yazısı çoktan bulmuş" diyerek hayranlığını ifade ettiği bilinmektedir (Berk, 1971, 62).

Yirminci yüzyıla damga vuran sanatçılarından biri olan Paul Klee Bauhaus' sanat eğitimi ve tasarım dersleri de vermiştir. Küçük yaşlarda müzik eğitimi alması onun sanatsal yapıtlarına birebir etki etmiştir. Afrika ve İtalya gezileri ise resimlerinin gelişimini sağlamıştır (Soylu, 2018, s. 261). Klee 1916 yılında Tunus'a yolculuk yapmıştır. Yapmış olduğu bu yolculuk sırasında İslam sanatıyla tanışmıştır. Bu dönemlerde yapmış olduğu resimlerine İslam sanatının etkisi ile ok ve yay gibi soyut betimler eklemiştir. Bu betimlere daha sonra yarım ay, yıldız, harf, bayrak vb. imgeler de eklenerek çeşitlenmiştir (İpşiroğlu ve İpşiroğlu, 2017, s. 186).

Görsel 10. Paul Klee, "Insula Dulcamara", 1921-1938

Klee'nin "Insula Dulcamara" adlı eserine bakıldığında (Görsel 10) arka planda yeşil ve mavi tonlarının yoğunlukta kullanıldığı soyut bir alan görülmektedir. Bu zeminin üzerinde ise çizgisel ve noktasal etkilerle oluşturulmuş soyut betimlemeler bulunmaktadır. Bu çizgisel ve noktasal etkinin İslam kaligrafisi sanatına olan benzerliği dikkat çekmektedir. Sanatçının birçok eserinde de bu benzerlik görülebilmektedir. Sanatçının bu tarz kompozisyonları incelendiğinde kaligrafisi sanatından etkilendiği anlaşılmaktadır.

Doğu kültüründen ilham alarak eserlerine yansıtan Türk sanatçılar da bulunmaktadır. Bu anlamda anılması gereken en önemli isim Osman Hamdi Bey'dir. Türk resim sanatının ilk figürlü kompozisyon kullanan ressamı olarak anılan Osman Hamdi Bey, Osmanlı gelenek ve kültürüne çok önem vermiş ve resimlerinde günlük hayattan karelere sıkça yer vermiştir (Oskay, 2021, s. 44). Onun resimlerine bakıldığında doğunun kıyafeti, giyim kuşam tarzı, yaşam tarzı, mimari unsurları, yolları, sokakları vb. birçok önemli kültürel değerleri hakkında fikir edinmek mümkündür. Bu yönüyle Osman Hamdi Bey doğu kültürünü resimlerinde en iyi yansıtan sanatçılardan biridir. Osmanlı resmi üzerine bir kitap yayınlayan Adolphe Thlasso Hamdi Bey'in bu yönüyle alakalı şu sözleri sarf etmiştir:

"Kanaatimce Doğu'nun hiçbir yerde Hamdi Bey'in eserlerindeki kadar gözler önüne serilmiş değildir. İşte bence onun tarzının özelliği de buradadır. O, detaylar yığını tuvallerinin her birini bir sanat ve hayat şiiri haline getirir ki onlarda en ufak teferruat, tabloya ismini veren esas kişi kadar incelikle belirlenmiş ve işlenmiştir. Eütlerindeki tiplerin sadece Müslüman değil Türk olmasında itinalı olduğu gibi Kostüm, dekor ve döşemenin de

Türk olmasında aynı şekilde titizdir. Osman Hamdi Bey’de her şey Doğu Türkiye’sinden ilhamını almıştır. Sanatçı, konularına Türkiye’ye özgü iç dekorlar havası verip onlara sanat gücü ile bu yönden bir özellik kazandırmıştır. Onun böyle bir estetikten ilhamın alan tuvaleri tamamen Türk’tür ve açıkçası ancak Türk olan bir sanatçı tarafından yapılabilecekleri intibası verirler” (Erden, 2012, s. 21).

Görsel 11. Osman Hamdi Bey, “Halı Satıcısı”, TÜYB, 1888, Berlin Devlet Müzesi, Berlin

Osman Hamdi Bey’in “Halı Satıcısı” adlı eserine (Görsel 11) bakıldığında Doğu’nun kültürel değerleri resmin adeta her yerindedir: duvardaki işlemeler, yukarda duran vazo, duvara gevşek bir şekilde asılmış ve yerde duran halılar, figürlerin kıyafetleri, işlemeli tüfek, şamdan... Osman Hamdi’nin neredeyse her resminde bulunan ve kendini hayranlıkla seyrettiren bu unsurlar, resimde kültürel unsurların işlenmesi bakımından birçok önemli ve özgün örnekler oluşturmaktadır.

Kaligrafi sanatının etkisiyle kompozisyon üreten Türk ressamlar da bulunmaktadır. Türk resim sanatında 1950’li yıllarda kaligrafiyi plastik unsur olarak resimlerinde kullanan ilk ressam Elif Naci olmuştur (Kılıç, 2013, s. 330). Kendi kültüründen beslenerek eserler üretmeyi önemle vurgulayan Naci bu konu hakkında şu sözleri sarf etmiştir: "Türk resminin kaynakları Alpler'in ötesinde değil, Toroslar'ın eteğinde aranmalıdır" (URL-2).

Elif Naci dışında Nejat Devrim, Sabri Berkel, Zeki Faik İzer, Burhan Doğançay, Selim Turan, Adnan Çoker gibi sanatçıların eserlerinde de kaligrafi etkisinin izleri görülebilmektedir. Bu sanatçılar İslam kültürüne özgü kaligrafi karakterlerini eserlerine dahil ederek çoğunlukla soyut olan kompozisyonlar oluşturmuşlardır. Böylece doğu kültürünü batı tarzı sanat anlayışı ile sentezleyerek yeni bir üslup oluşturmuşlardır. Bu anlamda oluşturdukları eserler birer sanat eseri niteliğinin yanı sıra kültürel bir varlık niteliği de taşımaktadır.

Bu sanatçıların yanı sıra Bedri Rahmi Eyüboğlu, Erol Akyavaş, Abidin Elderoğlu, Süleyman Saim Tekcan ve Adnan Turani gibi sanatçılar da bu toprakların belleğindeki Türk plastik ve estetik kaynaklarından istifade ederek resimler üretmişler ve milli bir kimlik inşasına olağanüstü katkı sağlamışlardır. Bu sanatçılar; İslam öncesi döneme ait formlardan tutunda İslamiyet sonrası gelişen minyatür, hat, çini ve dünya kaligrafisinin zirvesi sayılan Hat sanatına kadar birçok plastik kaynağı kendi sezgileri ile yoğurup kendilerine özgü üslupla eserlerinin bir parçasına dönüştürmeyi başarmışlardır (Aydoğan ve İskenderoğlu, 2021, s. 609).

Görsel 12. Nejat Melih Devrim, “Soyut Kaligrafi”, TÜYB, 100x80 cm

Kaligrafi sanatından etkilenecek eser üreten en önemli Türk sanatçılardan biri Nejat Melih Devrim’dir. Devrim’in “Soyut Kaligrafi” adlı çalışması (Görsel 12), kaligrafi ve hat sanatının etkilerinin en bariz görüldüğü çalışmalarındandır. Sanatçının hat sanatı imgelerini plastik bir unsur olarak resimsel bir dille ele aldığı görülmektedir. Bu anlamda sanatçı batı resim tekniği ile hat sanatının sentezini meydana getirmiştir. Türk kültürel imgelerini eserinde başarıyla işleyen önemli sanatçılardandır.

Görsel 13. Şemsi Arel, “Kompozisyon”, TÜYB, 72x100cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi

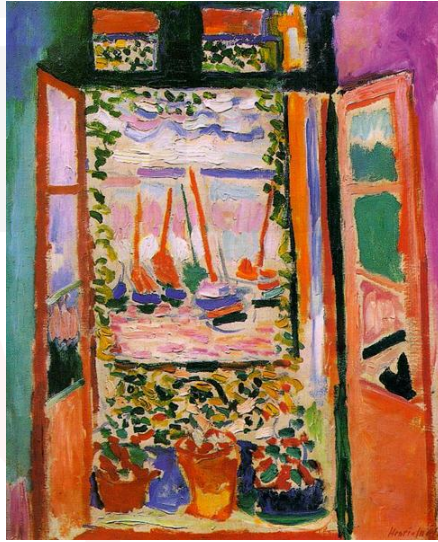
Bazı Türk sanatçılar eserlerinde kaligrafik öğeleri birebir olduğu gibi kullanmasa da kaligrafinin etkileri hissedilebilmektedir. Özellikle Şemsi Arel’in resimlerinde bu etki görülebilmektedir. Örneğin “Kompozisyon” adlı eserine bakıldığında (Görsel 13) kaligrafik unsurları soyutladığı görülmektedir. Örneğin Görsel 13’te Arel’in “Kompozisyon” adlı eserine bakıldığında kaligrafik unsurları soyutladığı ve tipografi ile soyut imgeyi birlikte kullandığı görülmektedir. Her ne kadar kaligrafik imgeler olduğu gibi görünmese de kaligrafiden etkilendiğini hissettirmektedir. Tipografik öğelerle soyut imgenin birlikte kullanılması modern dönem sanat anlayışının bir yansıması olarak görülebilir. Modern dönem sanat anlayışında kültürlerarası etkileşim etkili olmuştur. Avrupa kökenli sanatçıların doğu kültüründen etkilenecek eserler üretmeleri bunun bir kanıtı niteliğindedir. Resim, heykel, mimari ve grafik tasarım gibi birçok alanında modernleşme hareketleri görülmektedir. “Bilindiği gibi grafik tasarım ve tipografi alanındaki bütün yaratıcı, yenilikçi buluşlar XX. yüzyıl başlarında modern sanat akımlarının yenilikçi düşüncelerinin sayfa üzerine uygulanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Tasarımlarını sanat akımlarının yenilikçi düşünceleri ışığında sürdüren modernist sanatçıların yanı sıra, çalışmalarını bu akımlar dışında sürdüren birçok bağımsız tasarımcının da tipografinin modernleşme yolundaki tarihi gelişim ve dönüşümüne önemli katkıları olmuştur” (Yazar, 2020, s. 266). Dolayısıyla kültürel etkileşim sonucu birçok öğeyi sanatsal pratiklerine yansıtan sanatçılar yenilikçi modern sanata katkı sağlamışlardır. Henri Matisse de bu sanatçılardan birisidir.

3. Sanat Tarihinden Bazı Kültürel Etkileşim Örnekleri

Eserlerinde kültürel etkileşimin izlerinin görüldüğü en önemli modern sanatçılardan biri de Henri Matisse'tir. Matisse'in eserlerinde primitif unsurlardan etkilendiğine dair örnekler bulunmaktadır. Eserlerinde halı, kilim gibi doğu kültürüne ait unsurları kullanmasının yanı sıra minyatür sanatının renk yaklaşımını benimsediği de görülebilmektedir.

Matisse'in Doğu kültürüyle ve sanatıyla hocası Gustave Moreu'nun atölyesinde tanıştığı düşünülmektedir. Moreu'nun Doğu sanatı ile yakından ilgilendiği yaygın bir şekilde bilinmekteydi. Matisse'in Rusya, Fas ve Cezayir'e yapmış olduğu gezilerin de sanat anlayışına etki etmiştir (Altuntaş, 2014, s. 66). Matisse bu gezilerinin ve Doğu kültürünün sanatına yapmış olduğu etkiyi "Benim Fas seyahatim bana gerekli geçişi yapmakta bana yardım etti" sözleriyle ifade etmiştir (Kılıç, 2010, s. 110).

Matisse'in doğu kültürüne ve sanatına duyduğu ilgi 19. yy. oryantalist ressamlarından daha farklı bir seviyededir. O dönemin oryantalistleri gezmiş olduğu kültürlerin estetik değerlerini almak yerine kendi kültürleri doğrultusunda ele almışlardır. Mesela resimlerinde kullandığı halı ve kilimleri yalnızca kompozisyonu süsleyen birer unsur olarak kullanmışlardır. Ancak Matisse Doğu kültürüne ait unsurların estetik değerini ön plana çıkarmıştır (Arıcı, 2015, s. 39).

Görsel 14. Henri Matisse, "Açık Pencere", TÜYB, 1905

Matisse, özellikle mekân oluşturmada Doğu sanatından ve estetik algısından yararlanmıştır. Sanatçı seyahat etmiş olduğu Doğu'nun kültürünün etkisiyle özgün sanatsal biçimini oluşturmuştur. Bu anlamda verilebilecek en erken örneklerden biri "Açık Pencere" adlı eseridir (Görsel 14). Sanatçı bu çalışmasında İslam sanatından etkilendiği formlardan faydalanmıştır (Geçen ve Yerli, 2020, s. 1071-1076).

Görsel 15. Henri Matisse, "Yaşama Sevinci", TÜYB, 174x238 cm, 1905-1906

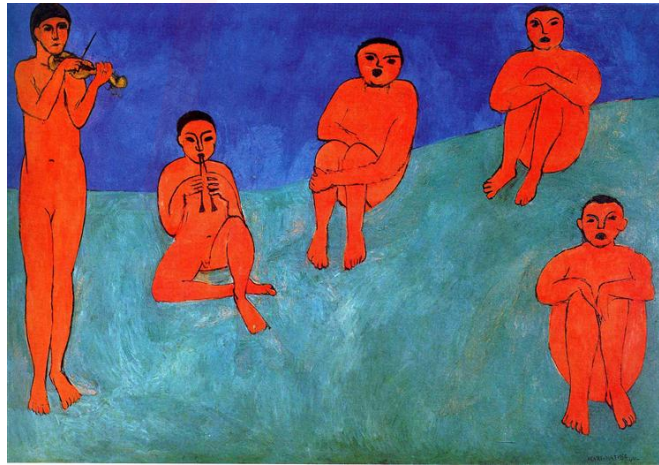
Henri Matisse'e ait Doğu kültürünün izlerini barındırdığı eser olarak verilebilecek en erken örneklerinden bir tanesi "Yaşama Sevinci" adlı çalışmasıdır (Görsel 15). Daftari, bu çalışmanın çizgisel akışkanlığını ve sadeliğini 17. yy İran minyatürlerine benzetmiştir. Ayrıca resimde tercih edilen perspektif, süslemeci yaklaşım ve kompozisyon özelliğini de minyatür sanatı ile karşılaştırmıştır (1988, s. 195-196). Resme bakıldığında resmin ortasına yerleştirilmiş olan ve uzanarak betimlenen iki kadın figürünün kaval çalan figürün arkasında kalmasına rağmen daha büyük betimlendikleri görülmektedir. Bu da minyatür sanatına özgü tipik bir perspektif özelliğidir.

Matisse bu eseri sergiledikten hemen sonra İslam kültürüne olan ilgisinin peşinden giderek Cezayir'e seyahate çıkmıştır. Buradan dönerken çeşitli kültürel objelerle birlikte dönmüştür (Daftari, 1988, s. 196).

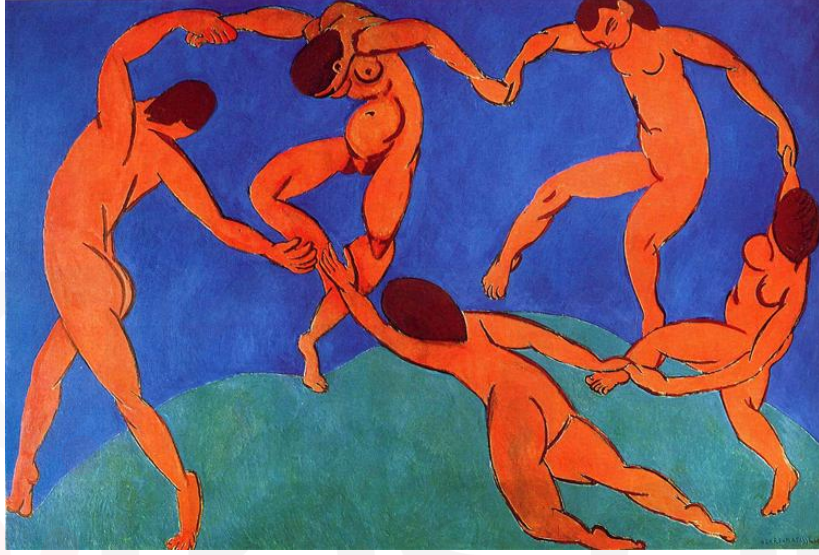
Görsel 16. Henri Matisse, "Yemek Sonrası", TÜYB, 180x220 cm, 1908, Hermitaj Müzesi, Saint Petersburg, Rusya

Matisse'in "Kırmızı Oda" adlı eserine bakıldığında (Görsel 16) dekoratif unsurların yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu dekoratif unsurların kıvrımlı yapısına bakılacak olursa İslam kaligrafisinden esinlendiği fikri oluşmaktadır. Ayrıca resmin neredeyse tamamında tek bir kırmızı rengin kullanılması ve üç boyutlu etkiden yoksun olması da minyatür sanatının etkilerini taşımaktadır. Özellikle masanın kırılma noktasındaki motiflere bakıldığında motiflerin kıvrılması gerekirken dümdüz betimlendiği görülmektedir. Bu da iki boyutlu etkinin bilinçli olarak tercih edildiğini işaret etmektedir.

Görsel 17. Henri Matisse, "Müzik", TÜYB, 260x389 cm, 1910, Hermitaj Müzesi, Saint Petersburg, Rusya

Matisse'in "Müzik" adlı eserine (Görsel 17) bakıldığında mavi, kırmızı ve yeşil renklerinin hâkim olduğu görülmektedir. Yine bu resmin de üç boyut ve perspektif kurallarından yoksun olduğu görülmektedir. Oran orantıya dikkat edilmeden ve oldukça kaba bir şekilde betimlenen figürlerin yüzü ise Afrika maskelerini andırmaktadır. Bu anlamda bu resimde yalnızca İslam sanatının etkileri değil Afrika'nın ilkel kültürünün etkileri de görülebilmektedir.

Görsel 18. Henri Matisse, "Dans", TÜYB, 260x391 cm, 1910, Hermitaj Müzesi, Saint Petersburg, Rusya

Matisse'in "Dans" adlı eserini (Görsel 18) Rus bir koleksiyoner olan Sergei Shchukin sipariş etmiştir. Bu resmin kaynağının pagan zamanlara ait halk danslarına dayandığı bilinmektedir (Orhan, 2007, s. 83). Resme bakıldığında el ele tutuşarak halka şeklinde dans eden beş adet figür görülmektedir. Matisse'in müzik adlı eserinde (Görsel 17) olduğu gibi mavi, kırmızı ve yeşil renklerinin tercih edildiği görülmektedir. Resimde üç boyut ve perspektif kurallarının uygulanmadığı da görülmektedir.

Görsel 19. Henri Matisse, "Ressamın Ailesi", TÜYB, 143x194 cm, 1911, Hermitaj Müzesi, Saint Petersburg, Rusya

Matisse, 1910'da Münih'e seyahat etmiş ve burada İslam sergisini ziyaret etmiştir. Bu sergide özellikle halılardan etkilenen Matisse'in 1911 tarihinde yapmış olduğu "Ressamın Ailesi" adlı çalışmasında (Görsel 19) bu etkinin izleri bariz bir şekilde görülmektedir (Arıcı, 2015, s. 10).

Matisse bu resimde iki oğlu Jean ve Pierre’yi dama oynarken, kızı Marguerite’i kitap okuduktan sonra derin düşüncelere dalmışken, karısını da kanepeye oturmuş nakış işlerken betimlemiştir (Seçer, 2010: 303). Resimde görülen özellikle yerdeki halı, kanepeler, duvarda kullanılan motifler Doğu ve İslam kültürünü yansıtmaktadır.

Görsel 20. Henri Matisse, “Sohbet”, TÜYB, 177x217 cm, 1909-1912, Hermitaj Müzesi, Saint Petersburg, Rusya

Matisse’in “Sohbet” adlı çalışması (Görsel 20) kendisi ile karısının sohbet ettiği bir anı betimlemektedir. Matisse’in üzerindeki kıyafet Hindistan’dan getirilen ve çay yetiştiricilerin geleneksel kıyafeti olan pijamadır (URL-3). Bu resimdeki pencere görüntüsünün resim içinde resim etkisi yaratması ise İran minyatürlerinden etkilendiği görüşünü doğrular niteliktedir (Daftari, 1988, s. 188).

Görsel 21. Henri Matisse, “Arap Kahvesi”, 176x210 cm, 1913, Hermitaj Müzesi, Saint Petersburg

Matisse’in Fas ile alakalı yapmış olduğu en önemli resimlerden olan “Arap Kahvesi” adlı çalışma (Görsel 21), sanatçının 1913 yılında Fas’a yapmış olduğu ikinci seyahati sırasında ortaya çıkmıştır. “Fas Kafe” olarak da bilinen bu eseri Shehukin satın almıştır (Altıntaş, 2014, s. 72). Resme bakıldığında kompozisyonun geneline tek bir mavi renginin hâkim olduğu görülmektedir. Figürler de oldukça yalın bir şekilde betimlenmiştir. Resim üç boyut etkisinden uzak bir şekilde betimlenmiştir. Bu anlamda eserde minyatür sanatının etkisinden söz etmek mümkündür. Ayrıca eserin adından da anlaşılacağı üzere konu ettiği mekân zaten başlı başına bir doğu kültürünü yansıtmaktadır. En arkada tekrarlı bir biçimde kullanılmış olan şekiller de kubbeyi andıran biçimiyle İslam etkisini hissettirmektedir.

Görüldüğü üzere Matisse’in çoğu eserinde kültürel etkileşimin izleri görülmektedir. Özellikle de Doğu ve İslam kültürünün etkileri oldukça yaygın biçimde eserlerine yansımıştır. Doğu kültüründen etkilendiğini kendisi de 1947’deki bir yazısında “ilham bana Doğu’dan geldi” diyerek açıklamıştır (Arıcı, 2015, s. 5).

Bu bölümde Matisse'in eserleri ile ilgili verilmiş olan eser örnekleri, kültürel etkileşimin bariz bir şekilde görüldüğü tipik örneklerdir. Sanatçının bu verilen örnekler dışındaki birçok eserinde de kültürel etkileşimin izleri görülebilmektedir.

4. Yöntem

Yapılan araştırmada Nitel Araştırma Yöntemi'ne başvurulmuş olup verilere erişebilmek için makale, tez, kitap ve internet dökümanları irdelenmiştir. Araştırmada öncelikle sanatta kültürel etkileşimin örneklendirebilecek bazı örnek sanatçılar ele alınmıştır. Seçilen sanatçılar bilinen ve anlatımı-ifadesi konuyu izah edilebilecek sanatçılar arasından araştırmacılar tarafından belirlenmiştir. Verilebilecek örnek sayısı ve evreni çok geniş olduğundan belirli sayılarda ve konuyu izah edecek yeterli sayıda sınırlı bırakılmıştır. Yine araştırmanın örnekleminde olan Henri Matisse'nin ise bazı temaya uygun eserleri (8 eser) ile sınırlı tutulmuştur. Eserler analiz ederken ayrıntıya inilmeden sadece gerekli bilgilerle irdelenmiştir. Metot olarak yer yer betimsel analiz metodu da kullanılmıştır.

5. Sonuç

Tarihteki sanatçıların bazı durumlarda hem konu olarak hem de üslup olarak birbirinden etkilenecek eserler ürettiği bilinmektedir. Bunun dışında sanatçıların farklı kültürlerden etkilenecek eserler ürettiği de bilinmektedir. Bazı sanatçılar, bu etkileşime tesadüf eseri (belki kendisi bile farkında olmadan) girerken bazıları sanat pratiklerinde yeni yöntemler geliştirmek için bu yolu bilinçli olarak seçmiştir. Buldukları ülkelerden çıkıp farklı ülkeleri seyahate çıkan sanatçılar da olmuştur. Bu sanatçılar gezmiş oldukları ülkelerin kültürlerini ve estetik değerlerini kendi sanatsal pratiklerine dahil etmiştir. Üstelik bazı sanatçıların ömür boyunca ürettiği eserlerinde de bu etkileşim görülebilmektedir. Düşünebilen her birey için değerli olan insanın sanatla dansında ortaya çıkan samimi, barışçıl, birleştirici ve umut taşıyan izler olmuştur. İnsan savaştan ve hırstan arınık taraflarıyla böyledir. Bu bilgiye sahip olmamızda aslan payı tarihin her döneminde kendisini çevreleyen yaşamı üst düzey farkındalıklarla algılayan ve bunu sanat diliyle somutlaştıran, kendi zamanının suyunu içmiş sanatçılardır. Bir anlamda Sanat yaşamın özelliği ile insan arasındaki kopmaz bağın adıdır ve kültür ile güçlü bağları vardır (İskenderoğlu, 2009).

Araştırma neticesinde anlaşılmıştır ki sanatçıların farklı kültürleri tanımak ve sanatına yansıtma istemesinde çeşitli sebepler olabilmektedir. Örneğin bazı sanatçılar modernleşmenin getirmiş olduğu yıkımı eleştirmek adına ilkelliğe yönelmiştir. Bazı sanatçılar da sırf sanatta yeni yöntemler, biçimler bularak geliştirme umuduyla farklı kültürlerle etkileşim içerisine girmiştir. Ancak sebebi her ne olursa olsun sanatçıların kültürel etkileşim yoluyla sanat tarihine yön verecek çalışmalar bile ürettiği görülmüştür. Yahut da bu etkileşimi hayatı boyunca eserlerine yansıtan ve sanat tarihine adını yazdıran isimlerin olduğu görülmüştür.

Henri Matisse, etkilenmiş olduğu kültürlerin sanatsal ve estetik değerlerini eserlerine en iyi yansıtan modern sanatçılarıdır. Neredeyse tüm eserlerinde doğu ve İslam kültürünün etkisi görülmeyle beraber Afrika gibi ilkel kültürlerin etkisi de görülmektedir. Örneğin "Açık Pencere" (Görsel 14), "Yaşama Sevinci", (Görsel 15), "Yemek Sonrası" (Görsel 16), "Ressamın Ailesi" (Görsel 19), "Arap Kahvesi" (Görsel 21) gibi resimlerde Doğu etkisi görülmektedir. Çünkü bu resimlerde (2. bölümde daha detaylı açıklandığı üzere) ya doğu kültürünü yansıtan unsurlar ya da doğu sanatından etkilenmeler görülmektedir. "Müzik" (Görsel 17) ve "Dans" (Görsel 18) gibi resimlerde ise Afrika kültürünün yansımaları görülebilmektedir. Hatta bu resimlerde (Görsel 17,18) Afrika kültürünün yanı sıra minyatür sanatının etkileri de görülmektedir. Bu anlamda bazı eserlerinde hem primitif hem doğu kültürünün etkisi bir arada görülmektedir. Bu anlamda birbirinden değerli çeşitli eserleri dünyaya miras bırakan ender sanatçılarıdır. Bugün sanat tarihinin en önemli isimlerinden olan Henri Matisse'in belki de en önemli özelliği eserlerinin kültürel etkileşim yoluyla üretmiş olmasıdır.

O halde sanatın modern etkileri oluşurken ilkelğin, saflığın kimi zaman basitliğin modern resim formlarını oluşturmada önemli etkisi olduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Altıntaş, O. (2014). Matisse'in Eserlerinde Oryantalizm, *İdil Dergisi*, 3(11), ss. 63-78.
- Arıcı, V. (2015). Henri Matisse'in Resimleri ile Türk Minyatür Sanatı Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat ve Tasarım Anasanat Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- Aydoğan, Y. ve İskenderoğlu, L. (2021). Türk Resminde Milli Kimlik İnşa Etme Çabaları, *Journal of Art and Human*, 5(2), ss. 599-611.
- Berk, N. (1971). *Ustalarla Konuşmalar*, Ankara: Ankara Sanat Yayınları.
- Dağlı, Ş. Z. (2022). Picasso'nun Sanat Pratiğinde Primitivizm Etkisi, *ASR Journal Dergisi*, 7(38), ss. 632-644.
- Daftarı F. (1988). *The Influence of Persian Art on Gauguin, Matisse, and Kandinsky*, New York: Garland Publishing,
- Erden, O. (2012). *Türk Resim Sanatı*, İstanbul: Tempo Yayınevi,
- Ertuğrul Tomsuk, E. (2019). Kültürel Çeşitlilik, Etnik Köken- Güncel Sanat Bağlamında Ötekinin Alanının Çekiciliği, *İdil Dergisi*, (58), ss. 749-755.
- Eren, A., (2021), "Sanat ve Kavramlar", Ed. Geçen, F., Aytaç, A.. İçinde *Sanat Alanları İle A'dan Z'ye Sanat* (369-382), Ankara: Gece Kitaplığı.
- Geçen, F. ve Çeliklebağ, T. (2019). Pablo Picasso'nun Resimlerindeki Figür Anlayışının Seramik Çalışmalarına Yansımaları, *Turkish Studies*, 14(1), ss. 359-370.
- Geçen, F. ve Yerli S. (2020). Henri Matisse'nin Eserlerinde Üç Boyut ve Perspektifi Ele Alış Biçimi, *International Social Sciences Studies Journal Dergisi*, 6(58), ss. 1070-1077.
- İskenderoğlu, L. (2009). Sanat Ölmedi, *Sanat ve İnsan e Dergi*, 1(1), ss. 1-4.
- İpşiroğlu, N. ve İpşiroğlu, M. (2017). *Oluşum Süreci İçinde Sanatın Tarihi*, İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Kılıç, E. (1996). Çağdaş Resim Sanatının Oluşmasında Doğu ve İslam Sanatlarının Etkisi, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(3), ss. 49-70.
- Kılıç, E. (2010). Matisse'de Dekoratifizm ve Doğu Etkisi, *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0(4), ss 107-113.
- Kılıç, E. (2013). Çağdaş Türk Resminde Geleneksel Etkileşim, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(25), ss. 327-340.
- Kozlu, D. ve Kozkmaz, F. D. (2018). Türkiye'de Resim ve Çağdaş Sanatta Kaligrafinin Etkisi, *Akademik Bakış Dergisi*, (66), ss. 164-183.
- Lynton, N. (2009). *Modern Sanatın Öyküsü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Orhan, A. H. (2007). Henri Matisse'in Sanatında Zaman ve Mekan Kavramı, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1(47), ss. 77-93.
- Oskay, N. (2021). Osman Hamdi Bey'in Tablolarında Tekstil Yaklaşımlar ve Dönemin Kadın Giyim Formlarının Yansımaları, *İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), ss. 37-54.
- Parsıl, Ü. (2012). *Görsel Algılama*, İstanbul: An Yayınları.
- Parsıl, Ü. (2012). *Sanatta Yaratıcılık*, İstanbul: An Yayınları.

Seçer, Ç. (2010). Fovizm'in Doğuşu ve Henri Matisse Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

Soylu, R. ve Çomak, N. (2018). Paul Klee'nin Bauhaus'ta Temel Sanat Eğitimi Katkıları, Ulakbilge, 6(22), ss. 259-277.

Yazar, T. (2020). Sanat ve Teknoloji İlişkisinde Görsel İletişim Aracı Olarak Tipografi ve Eğitim Sürecindeki Uygulama Yaklaşımları, International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art, 5(11), ss. 255-269.

Yazar, T. ve Geçen, F. (2018). Görsel Sanatlarda Evrensel Dil ve Sanatsal Sembolizm, Journal of International Social Research, 11(61), ss. 556-567.

Yılmaz, M. (2013). Moderninden Postmoderne Sanat, Ankara: Ütopya Yayınevi.

İnternet

URL-1: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Oryantalizm> (Erişim Tarihi: 13.09.2022)

URL-2: <https://www.wikiart.org/en/henri-matisse/conversation-1912> (Erişim Tarihi: 15.09.2022)

URL-3: https://tr.wikipedia.org/wiki/Onlar_Grubu (Erişim Tarihi: 05.10.2022)

Görsel Kaynaklar

Görsel 1. <https://www.wikiart.org/en/paul-gauguin/a-day-of-no-gods-1894> (Erişim Tarihi: 12.09.2022)

Görsel 2. Farthing, S., (2017), "Sanatın Tüm Öyküsü", (3. Baskı), Hayalperest Yayınevi, Çin

Görsel 3. https://tr.pinterest.com/pin/379076493640686608/?nic_v3=1a5Yao9bp (Erişim Tarihi: 06.10.2022)

Görsel 4. Antmen, A., (2017), 20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar, (8. Baskı), Sel Yayıncılık, İstanbul

Görsel 5. <https://www.wikiart.org/en/pablo-picasso/houses-on-the-hill-1909> (Erişim Tarihi: 06.10.2022)

Görsel 6. <https://www.wikiart.org/en/joseph-beuys/how-to-explain-pictures-to-a-dead-hare-1965-1> (Erişim Tarihi: 13.09.2022)

Görsel 7. <https://www.wikiart.org/en/joseph-beuys/how-to-explain-pictures-to-a-dead-hare-1965-1> (Erişim Tarihi: 2022)

Görsel 8. <https://www.wikiart.org/en/eugene-delacroix/the-women-of-algiers-in-their-apartment-1834-1> (Erişim Tarihi: 06.10.2022)

Görsel 9. Farthing, S., (2017), "Sanatın Tüm Öyküsü", (3. Baskı), Hayalperest Yayınevi, Çin

Görsel 10. <https://www.wikiart.org/en/paul-klée/insula-dulcamara-1921> (Erişim Tarihi: 15.09.2022)

Görsel 11. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Hal%20Sat%20B1c%20B1s%20B1> (Erişim Tarihi: 15.09.2022)

Görsel 12. <https://artam.com/muzayede/300-degerli-tablolar-ve-antikalar/nejad-melih-devrim-1923-1995-soyut-kaligrafi> (Erişim Tarihi: 06.10.2022)

Görsel 13. <https://www.bilgidemeti.com/semsi-arel-kimdir-kisaca-hayati-ve-resim-sanati/> (Erişim Tarihi: 06.10.2022)

Görsel 14. <https://www.wikiart.org/en/henri-matisse/open-window-collioure-1905> (Erişim Tarihi: 15.09.2022)

Görsel 15. Yılmaz, M., (2013), Moderninden Postmoderne Sanat, (2. Baskı), Ütopya Yayınevi, Ankara

Görsel 16. Gombrich E. H., (2009), Sanatın Öyküsü, (6. Basım), Remzi Kitabevi, İstanbul

Görsel 17. <https://www.wikiart.org/en/henri-matisse/music-1910> (Erişim Tarihi: 15.09. 2022)

Görsel 18. Farthing, S., (2017), “Sanatın Tüm Öyküsü”, (3. Baskı), Hayalperest Yayınevi, Çin

Görsel 19. <https://www.wikiart.org/en/henri-matisse/the-family-of-the-artist-1911> (Erişim Tarihi: 15.09. 2022)

Görsel 20. <https://www.wikiart.org/en/henri-matisse/conversation-1912> (Erişim Tarihi: 15.09. 2022)

Görsel 21. <https://www.wikiart.org/en/henri-matisse/arabian-coffee-house-1913> (Erişim Tarihi: 15.09. 2022)

